

ΓΙΑ ΤΟ ΘΕΪΚΟ ΟΝΟΜΑ יהוה (JAHVEH, JEHOVAH)

§ 1. Τα φωνήεντα, κατά γενικό κανόνα, δεν γράφονται στα εβραϊκά, ούτε στις συγγενείς γλώσσες Χαλδαϊκής, Συριακής και Αραβικής. Μόνο τα μακρά φωνήεντα αναγράφονταν μερικές φορές, το \bar{o} και το \bar{u} με \bar{v} , και το \bar{e} και το \bar{i} με \bar{y} · το οποίο στην πραγματικότητα εισήγαγε ένα νέο στοιχείο αμφιβολίας, δεδομένου ότι καθένα από αυτά τα γράμματα είναι επιδεκτικό δύο φωνηεντικών ήχων και ενός συμφώνου. Το γράμμα ה h χρησιμοποιήθηκε επίσης για να προσδιορίσει το τελικό φωνήεν (α, ε ή ο) των λέξεων που τελειώνουν σε φωνήεν. Θα παρατηρηθεί ότι το σύστημα αυτό μοιάζει πολύ με ορισμένα σύγχρονα συστήματα στενογραφίας, τα οποία αγνοούν τα φωνήεντα εκτός από τις περιπτώσεις όπου είναι σημαντικά από το μήκος τους ή απαραίτητα για τη διάκριση.

§ 2. Όσο ζούσε η γλώσσα, το σύστημα αυτό ήταν επαρκές- όταν όμως άρχισε να δίνει τη θέση της σε μια διαφορετική λαϊκή ομιλία και κινδύνευε ιδιαίτερα η προφορά των φωνηέντων, κατέστη αναγκαίο να σημειώνονται και αυτά, αν επρόκειτο να διατηρηθεί η σωστή προφορά ή οποιαδήποτε προσέγγιση σε αυτήν. Όμως ένα αλφάβητο με σύμφωνα ήταν ήδη σε συνήθη χρήση και δεν μπορούσε εύκολα να αντικατασταθεί. Ο πιο φυσικός τρόπος επισήμανσης των φωνηέντων ήταν να προστίθενται στα σύμφωνα γράμματα που προηγούνταν τελείες και άλλα μικρά σημάδια (γενικά κάτω από αυτά, και σε ορισμένες περιπτώσεις πάνω από αυτά). Έτσι (διαβάζοντας από δεξιά προς τα αριστερά) למח Lmch, למעך Lamech, לח chh, לח cohen. Και αυτός ο τρόπος σημείωσης των φωνηέντων δεν μπορεί να υιοθετήθηκε απλώς τυχαία, αφού από μόνος του είναι ιδιαίτερα προσαρμοσμένος (όπως δεν μπορεί να αποδειχθεί πλήρως εδώ) στο πνεύμα της εβραϊκής και των άλλων σημιτικών γλωσσών και εμφανίζεται σε όλες το ίδιο, ακόμη και εκεί όπου ο δανεισμός είναι πολύ απίθανος.

§ 3. Το Θεϊκό όνομα ήταν יהוה Jhv. Ποια φωνήεντα πρέπει να προστεθούν σε αυτά τα σύμφωνα για να αποκατασταθεί η παλιά προφορά;

Το όνομα יהוה είχε από την αρχή αντιμετωπιστεί ως κατεξοχήν ιερό. Ως σημείο της Διαθήκης μεταξύ του Θεού και του λαού του, ήταν δεσμευμένο για χρήση μεταξύ τους και δεν χρησιμοποιούνταν σε ομιλίες προς τους ειδωλολάτρες ούτε ακουγόταν από ειδωλολατρικά χείλη· αυτή, τουλάχιστον, είναι η πρακτική που ακολουθούσαν ορισμένοι, αν όχι όλοι οι συγγραφείς της Πεντατεύχου. Από αυτό το σημείο, όχι αφύσικα, σταδιακά προχώρησε τόσο πολύ σε ιερότητα, ώστε οι ίδιοι οι Εβραίοι δεν θα την πρόφεραν, αλλά κατά την ανάγνωση των Γραφών αντικαθιστούσαν το יהוה Adonaj ο Κύριος (σωστά Κύριός μου), εκτός από τις περιπτώσεις όπου ο Θεός αποκαλείται יהוה יהוה Κύριός μου Jhv, εδώ, για να αποφύγουν το διπλό יהוה, αντικατέστησαν το יהוה με μια εντελώς διαφορετική λέξη, δηλ. אלהים Elohim, Θεός. Για να διευκολυνθούν αυτές οι αντικαταστάσεις, όταν τα φωνηεντικά σημεία προστέθηκαν στο κείμενο όπως εξηγήθηκε παραπάνω, η λέξη יהוה αντιμετωπίστηκε σαν να ήταν יהוה Adonaj ή אלהים Elohim, και τα φωνήεντα που ανήκαν σε αυτά προστέθηκαν σε αυτήν. Έτσι λαμβάνουμε τους γραπτούς συνδυασμούς των γραμμάτων יהוה και יהוה. Το πρώτο διαφέρει, πράγματι, από το יהוה στη χρήση του ה αντί του הως φωνήεντος που ανήκει στο πρώτο γράμμα. Αλλά αυτά τα φωνήεντα διαφέρουν μόνο όπως το γαλλικό άφωνο e (στο recevoir, fondre) από το συντομότερο νοητό ä — μια διαφορά τόσο μικρή ώστε να είναι ασήμαντη.

§ 4. Το γεγονός της αντικατάστασης του יהוה από άλλες λέξεις αποδεικνύεται ίσως με τον πιο πειστικό τρόπο από την περιέργη περίπτωση που μόλις αναφέρθηκε, ότι η στίξη αλλάζει ανάλογα με το αν το ένα ή το άλλο όνομα απαιτείται από τα συμφραζόμενα. Αλλά παραμένουν και άλλα γεγονότα που θα ακούσαν από μόνα τους για να αποδείξουν την αντικατάσταση.

α.) Το יהוה Adonaj καταλήγει σε j (= y), ένα σύμφωνο, το יהוה (όπως κι αν προφέρεται) σε φωνήεν (βλ. § 1). Τώρα το αρχικό γράμμα μιας λέξης που αρχίζει με ב μπ, ג γκ, ד ντ, ה π, ו κ, ή ז τ, μαλακώνει πάντα σε β, γ, δ, φ, χ, θ, υπό την επίδραση του τελικού φωνήεντος μιας στενά συνδεδεμένης προηγούμενης λέξης. Αλλά το ב μπ, κ.λπ. της λέξης που ακολουθεί το יהוה είναι σημειωμένο να προφέρεται σκληρά· από όπου προκύπτει ότι οι στίχοι ήθελαν να διαβαστεί יהוה

Adonaj.

β.) Ορισμένα προθήματα όταν συνδέονται με το היה βρίσκονται με φωνηεντικά σημεία ασύμβατα με το ה Je του היה Ιεχωβά, αλλά κατάλληλα για ένα επόμενο ה ἄ, όπως στο יהוה Adonaj. Έτσι, αντί για היהוה bihovah, τη μόνη δυνατή μορφή αν διαβάζαμε "Ιεχωβά", βρίσκουμε πάντα γραμμένο το היהוה bajhovah, το οποίο, ακόμη και αν το φωνήεν α του προθέματος μπορούσε να επιτραπεί πριν από τον Ιεχωβά (πράγμα που είναι αντίθετο με τον κανόνα), πρέπει τουλάχιστον να είχε sheva κάτω από το ה , έτσι היהוה baj-hovah. Η παρουσία του φωνήεντος α μετά το πρόθεμα, και η απουσία οποιουδήποτε σημείου στο ה , είναι και τα δύο εξηγήσιμα μόνο αν το ה είναι το γράμμα που πραγματικά ακολουθεί το ב , επειδή αυτό μπορεί να γίνει απαλό, έτσι ώστε η λέξη να διαβάζεται יהוה badonaj.

γ.) Η ελληνική μετάφραση των Εβδομήκοντα από την αρχαιότητά της παρέχει ακόμη πιο σημαντική μαρτυρία από τους εβραϊκούς στίχους μεταγενέστερης χρονολογίας. Αυτή αποδίδει πάντοτε το היה με το κύριος, το οποίο είναι η κυριολεκτική μετάφραση του יהוה , αλλά δεν είναι δυνατόν να προορίζεται να αντιπροσωπεύσει το היה , το οποίο είναι ένα κύριο όνομα, όπως φαίνεται από την απουσία του άρθρου, από την αδυναμία του να πάρει γενική μετά από αυτό ή κτητική αντωνυμία μαζί του και από πολλές άλλες γραμματικές περιστάσεις.

§ 5. Τα σημεία που συνδέονται με το היה , λοιπόν, μακριά από το να υποδεικνύουν την προφορά του, τέθηκαν ρητά για να εμποδίσουν την προφορά δια παντός και να διατάξουν την αντικατάσταση του από άλλη λέξη. Αν ήταν διαφορετικά, θα εξακολουθούσαμε να έχουμε αμφιβολίες σχετικά με την προφορά του· αφού δεν εμφανίζεται μόνο ο τύπος יהוה Ιεχωβά, αλλά και יהוה Jehovih, όπως έχει αποδειχθεί. Αυτή δεν είναι η μόνη περίπτωση κατά την οποία οι στίχοι έχουν σταθερά προσαρτήσει σε μια λέξη φωνηεντικά σημεία που ανήκουν σε μια άλλη. Η αντωνυμία הו hu (αυτός) γράφεται μερικές φορές όταν απαιτείται το θηλυκό (αυτή). Σε αυτές τις περιπτώσεις επισημαίνεται πάντα הי , ώστε να μπορεί να αντικατασταθεί από τη συνήθη θηλυκή μορφή הי hi.

§ 6. Το היה βρίσκεται επομένως στη θέση μιας μη επισημασμένης λέξης· το μόνο που μας δίνεται είναι το יהוה , και πρέπει να ανακαλύψουμε ποια φωνήεντα πρέπει να εισαχθούν και πού, για να φτιάξουμε από αυτόν τον σκελετό την αρχική λέξη. Είναι ασφαλέστερο εδώ να επιχειρηματολογήσουμε κυρίως με βάση την αναλογία, δηλαδή με βάση τις παρατηρούμενες δυνατότητες της εβραϊκής γλώσσας· και να κρατήσουμε για μεταγενέστερη αναφορά όποια ιστορική μαρτυρία υπάρχει που αξίζει να καταγραφεί. Το επιχείρημα θα παρουσιαστεί με μεγαλύτερη σαφήνεια κάτω από τα ακόλουθα κεφάλαια:

α.) Το όνομα διακηρύσσεται για πρώτη φορά επίσημα στον λαό από τον Μωυσή (Εξ. 6), και επομένως ανήκει στις πρώτες ηλικίες του έθνους και της γλώσσας. Τώρα, αυτές οι πρώιμες εποχές παρουσιάζουν έναν ιδιαίτερο σχηματισμό των ονομάτων των ανθρώπων, ο οποίος έγινε σπάνιος στη μεταμωσαϊκή περίοδο και εξαφανίστηκε κατά τη μοναρχία. Τα ονόματα αυτά σχηματίζονται απευθείας από τον ατελή (μέλλοντα) χρόνο των ρημάτων, διατηρώντας το πρόθημα ה j, το οποίο είναι το χαρακτηριστικό του χρόνου αυτού. Έτσι από το יהוה jits-chäk, γελάει, יהוה ja'äkob, σκοντάφτει, יהוה joseph, προσθέτει, יהוה jiphätach, ανοίγει, προέρχονται τα ονόματα יהוה Jits-chäk, Ισαάκ, יהוה ja'äkob, Ιακώβ, יהוה Ιωσήφ, יהוה Jiphätach, Ιεφθά. Οι ρίζες αυτών των ονομάτων είναι επομένως יהוה ts-ch-k, יהוה -k-b, יהוה v-s-p, יהוה p-t-ch. Η μορφή היה πρέπει σχεδόν αναγκαστικά να σχηματίζεται κατ' αναλογία με αυτές. Στην περίπτωση αυτή η ρίζα του είναι היה h-v-h, η οποία εμφανίζεται σε πολλούς γραμματικούς τύπους ως ταυτόσημη με το היה h-j-h να είναι/γίνει. Επομένως, ανήκει στη μεγάλη κατηγορία των ριζών που ονομάζονται היה , δηλαδή έχουν ένα μη προφερόμενο ה h για να αντιπροσωπεύουν την τρίτη ρίζα, η οποία ήταν ה u ή ה j, αλλά γενικά έχει φωνητικοποιηθεί. Τα παράγωγα αυτών των ριζών σχηματίζονται με εξαιρετική ομοιομορφία, και τόσο ο ατελής χρόνος όσο και τα παράγωγα ουσιαστικά και επίθετα παίρνουν το φωνήεν ה στην τελευταία συλλαβή· έτσι πρέπει να έχουμε היה J-h-véh. Το δεύτερο γράμμα της λέξης, ה , αν έχω δίκιο να το αντιμετωπίζω ως ανάλογο σχήμα με το יהוה Jitschak, κ.λπ. πρέπει να είναι χωρίς φωνήεν· έτσι έχουμε היה J-h-véh. Το μόνο σημείο που μένει τώρα ανοιχτό είναι τι φωνήεν έχει η πρώτη συλλαβή. Ακολουθώντας την αναλογία του יהוה Jitschak, θα πρέπει να πούμε היה Jihveh,

αλλά ένα λαρυγγικό γράμμα (όπως το ה) στο τέλος μιας συλλαβής παίρνει σχεδόν πάντα το φωνήεν *ä* πριν από αυτό κατά προτίμηση από οποιοδήποτε άλλο, όπως στο *יְאֹבִי* ja' äkob- και έτσι έχουμε *יְהוָה* Jahveh. Υπάρχουν πράγματι και άλλοι ελαφρώς διαφορετικοί πιθανοί σχηματισμοί:

1. *יְהוָה*. Jahäveh και *יְהֶנְה* Jehëneh, πιθανόν επειδή ένα λαρυγγικό (όπως το ה) είναι ιδιαιτέρως πιθανό να πάρει ένα πολύ ελαφρύ (ή μισό) φωνήεν αντί για καθόλου φωνήεν. Αλλά καθώς η ρίζα *יהה* h-j-h, με την οποία η ρίζα μας *יהוה* h-v-h θεωρείται πάντα ότι συνδέεται, αντιμετωπίζει το ה της ως σκληρό σύμφωνο και όχι ως λαρυγγικό, και επομένως σχηματίζει το ατελές της ως *יְהֶה* jihjeh, όχι *יְהֶה* jahäjeh ή *יְהֶה* jehëjeh, και ως *יהה* ch-j-h, το οποίο ακολουθεί πιστά την κλίση του *יהה*, σχηματίζει επίσης το *יְהֶה* jihjeh, επομένως το *יְהוָה* J-hveh είναι πολύ πιο πιθανό από το *יְהוָה* J-häveh ή το *יְהֶנְה* J-hëneh.

2. Από τον ατελή (μέλλοντα) του ρήματος *יהה* h-j-h που είναι *יְהֶה* jihjeh (με το *i* στην πρώτη συλλαβή, παρά το ακόλουθο λαρυγγικό), θα ήταν αναμενόμενος ο τύπος *יְהֶה* Jihvëh. Θα πρέπει ωστόσο να θυμόμαστε ότι το φωνήεν της πρώτης συλλαβής του ατελούς δεν είναι σταθερό αλλά πολύ μεταβλητό, ακόμη και όταν ακολουθεί λαρυγγικό, έτσι έχουμε *יְהֶזַק* jechëzak, αλλά *יְחַלֹּם* jachälom- *יְהֶה* jehgeh, αλλά *יְהֶחֶח* jahäphoch. Ακόμα, το πρόθημα του απαρεμφάτου του ρήματος και εκείνο του παράγωγου ουσιαστικού είναι σίγουρα γενικά αν όχι πάντα το ίδιο. Σε αυτό το σημείο, λοιπόν, έχουμε κάποια επιχειρήματα υπέρ του *יְהוָה* Jihveh έναντι του *יְהוָה* Jahveh. Από μόνο του, αυτό θα προσέδιδε πιθανότητα στο πρώτο· αλλά δεν έχει επαρκή ισχύ για να διαψεύσει το δεύτερο έναντι άλλων και ισχυρότερων αποδείξεων· παρακάτω, β.) και γ.) Αλλά ο Dillmann λέει ότι το *i* στον ατελή χρόνο *יְהֶה* παράγεται από την επίδραση του επόμενου *v*, και η ρίζα *יהה* θα σχημάτιζε επομένως τον ατελή χρόνο της κανονικά *יְהֶה*. Βλ. ωστόσο § 9.

β.) Αλλά το Θείο όνομα, εκτός από το να στέκεται μόνο του ως ξεχωριστή λέξη, μπαίνει και σε σύνθεση με άλλες λέξεις για να σχηματίσει ονόματα ανθρώπων, όπως ο Απόλλωνας στον Έλληνα Απολλόδωρος. Εμφανίζεται τόσο ως πρόθεμα όσο και ως επίθεμα. Ως πρόθεμα παίρνει τη μορφή *יהו* Jëho, η οποία συρρικνώνεται σε μεταγενέστερους χρόνους σε *יו*: *יְהוֹנָתָן* Jehonathan, *יְהוֹשָׁפָט* Jehoshaphat (Ιωσαφάτ), *יְהוֹאָכִים* Jehojakim (Ιωακείμ). Ως επίθεμα είναι αρχικά *יהו* Jahu, αλλά συρρικνώνεται σχεδόν κατά βούληση σε *יה*, και ακόμη και σε *יהמרה*: *יִרְמְיָהוּ* Jirmëjahu, *יִרְמְיָה* Jirmëjah (Ιερεμίας)· και ομοίως *יְהִיָּהוּ* 'Elijjahu, 'Ηλίας, *יְחִיָּהוּ* Michajahu, ή *יְחִיָּהוּ* Michajëhu, *יְחִיָּה* Michajah, και ακόμη *יְחִיָּהוּ* Michah· *יְחִיָּהוּ* 'Obadjahu ('Obadiah), διαφορετικά προφέρεται *יְחִיָּהוּ* 'Abdijjah (LXX. Αβδίας), *יְחִיָּה* 'Abdi. Μια περίεργη περίπτωση είναι το *יְהוֹיָחִין* Jëhojachin, Jojachin, που ονομάζεται επίσης (με αντιστροφή των συνθετικών μερών) *יְחֶחֶחֶהוּ* Jëchönhahu (Jechöniah), και *יְחֶחֶחֶהוּ* Conjahu. Τώρα η μορφή του ονόματος *יהו* από την οποία οι συστολές αυτές Jahu, Jah, Jëho, και Jö μπορούν να συναχθούν πιο εύκολα, είναι *יְהוָה* Jahveh. Με μια αποκοπή του τελικού φωνήεντος που χρησιμοποιείται σε ρήματα των οποίων η τρίτη ρίζα είναι ה, η πλήρης μορφή *יְהוָה* Jahveh θα συρρικνωνόταν στο τέλος με τέλεια κανονικότητα σε *יהו* Jahu. Στην αρχή, από την άλλη πλευρά, όταν το τελικό φωνήεν πέφτει και το *v* αναγκαστικά φωνάζεται σε *i* ο, το φωνήεν *a* πρέπει να συντομευτεί σε *ë* και παράγεται ο τύπος *יהו* Jëho. Η μορφή *יְהוָה* Jihveh δεν θα μπορούσε εύκολα να δώσει την προσκολλημένη μορφή *יהו* Jahu.

γ.) Αλλά το ίδιο το όνομα, όταν στέκεται μόνο του, είναι επιδεκτικό σύντμησης στη μορφή *יה* Jah, η οποία, ευτυχώς για εμάς, δεν αντιμετωπίστηκε ως πολύ ιερή για να εκφραστεί, και ως εκ τούτου έχει διατηρηθεί το δικό της φωνήεν. Εμφανίζεται όχι σπάνια, ιδίως στους μεταγενέστερους Ψαλμούς. Δεν εξηγείται σχεδόν καθόλου από οποιαδήποτε άλλη μορφή ονόματος εκτός από το *יְהוָה* Jahveh, αλλά από αυτό φαίνεται ότι πρόκειται για μια όχι αφύσικη συρρίκνωση· ειδικά όταν λαμβάνεται υπόψη η χρήση της λέξης ως επίθετο στη συντομευμένη μορφή *יהו* Jahu και *יה* Jah. Αυτή η μορφή συνηγορεί έντονα υπέρ του *a* ως φωνήεν της πρώτης συλλαβής του *יהו*.

§ 7. Έτσι οδηγούμαστε από διάφορες γραμμές επιχειρημάτων να θεωρήσουμε τη μορφή *יְהוָה* Jahveh ως την πιο πιθανή. Αλλά για να θέσω το θέμα σε όσο το δυνατόν στενότερα όρια, πρέπει να πω λίγα λόγια για τις μορφές που δεν είναι δυνατές.

α.) Η τελευταία συλλαβή δεν μπορεί να είναι *ה* αχ. Αυτός ο τερματισμός περιορίζεται στα θηλυκά ουσιαστικά και στα επίθετα. Στο *שׁוֹשׁוּ* sūs άλογο αντιστοιχεί το *שׁוֹשׁוּ* sūsah φοράδα. Τα

αρσενικά ουσιαστικά ή επίθετα που προέρχονται από ρίζες ה"ל (των οποίων η τρίτη ρίζα είναι η σιωπηλή ה) που περιγράψαμε παραπάνω (§ 6. α) ως τελειούμενα πάντα σε ה־ה, σχηματίζουν τα θηλυκά τους ανταλλάσσοντας αυτό το ה־ה με ה־אֵה· έτσι έχουμε αρσ. הַצֶּה katsēh, θηλ. הַצֶּה katsāh· [הַצֶּה] θηλ. הַרְהֵ harāh· αρσ. הַרְהֵ mōrēh, θηλ. הַרְהֵ mōrāh. Η κατάληξη ה־ה προορίζεται επομένως αυστηρά για τα θηλυκά, είτε το ה־ה είναι ριζικό είτε όχι. Μπορεί, νομίζω, να υποστηριχθεί άφοβα ότι το ύψιστο όνομα του ιδιαίτερου Θεού και Προστάτη του Ισραήλ δεν θα μπορούσε να έχει θηλυκή μορφή. Είναι a priori πιο πιθανό να χαρακτηρίζεται από ένα επίθετο — τον Αιώνιο, τον Λαμπρό, τον Ισχυρό, τον Πατέρα, τον Βασιλιά, ή κάτι παρόμοιο, το οποίο πρέπει να είναι αρσενικό, παρά από ένα σχήμα — τον Ουρανό, το Φως, το Λιοντάρι, τον Αετό κ.λπ. που μόνο αυτό θα μπορούσε να είναι θηλυκό.

β.) Είναι δύσκολο να φανταστούμε οποιονδήποτε τρόπο σχηματισμού που θα έδινε στο δεύτερο γράμμα ה־ה ένα φωνήεν. Κανένα σίγουρα, από τη ρίζα ה־ה. Και παρόλο που από μια ρίζα ה־ה־ה (αν υποθέσουμε την ύπαρξη μιας τέτοιας ρίζας) θα μπορούσε να σχηματιστεί κανονικά ένα επίθετο ה־ה־ה jaho, ωστόσο το τελικό ה־ה θα εμφανιζόταν μόνο στο θηλυκό του ה־ה־ה (αν το θηλυκό μπορούσε να σχηματιστεί έτσι, πράγμα αμφίβολο), αλλά έχουμε δει λόγους να απορρίπτουμε όλους τους καθαρά θηλυκούς τύπους (§ 7. α). Απομένει μια πιθανότητα. Αν υποθέσουμε ότι υπάρχει μια ρίζα ה־ה־ה־ה jnh, ένα παράγωγο ρήμα αιτιολογικής δύναμης (που ονομάζεται Hiphil) θα μπορούσε να σχηματιστεί από αυτήν, του οποίου ο ατελής (μέλλοντας) θα ήταν σωστά ה־ה־ה־ה־ה jonēh, αλλά θα μπορούσε να επεκταθεί σε ה־ה־ה־ה־ה־ה jēhonēh, από αυτόν τον χρόνο το Θεϊκό όνομα θα μπορούσε να είναι Ιεχωβά ή (ενδεχομένως) Ιεχωβά. Αλλά δεν είναι γνωστή τέτοια ρίζα· και η αρχαία πίστη των Εβραίων (Εξ. 3) επικυρώνει την εξαγωγή από το ה־ה־ה־ה־ה־ה = ה־ה־ה־ה־ה־ה και την έννοια του Υπάρχοντος ή του Αιώνιου.

§ 8. Η μορφή Ιεχωβά, επομένως, πρέπει να αντιμετωπιστεί ως αδύνατη. Προφανώς προέκυψε λόγω της λήθης των κατάλληλων φωνηέντων που πρέπει να συνδέονται με τα σύμφωνα ה־ה־ה, και της πεποίθησης που προέκυψε από εκεί ότι τα σημεία των φωνηέντων που συνδέονται με τη λέξη ανήκουν πραγματικά σε αυτήν. Το ότι οι Εβραίοι, οι οποίοι δεν έπαψαν ποτέ να χρησιμοποιούν τις Γραφές τους στα εβραϊκά, θα μπορούσαν να έχουν περιπέσει σε αυτή τη λήθη ή μάλλον σε αυτή τη βαριά άγνοια της σημασίας του τρόπου γραφής του Υπέρτατου Ονόματος, δεν είναι πιστευτό. Είναι οι Χριστιανοί που προκάλεσαν τη σύγχυση, από άγνοια του εβραϊκού τρόπου γραφής. Όμως το όνομα Ιεχωβά, που γράφεται και προφέρεται με αυτόν τον τρόπο, δεν είναι τόσο παλιό όσο πιθανόν να υποθέσουμε. Πιθανώς γράφτηκε για πρώτη φορά έτσι με ρωμαϊκούς χαρακτήρες και η αντίστοιχη προφορά προτάθηκε, αν και δύσκολα εγκρίθηκε, από τον Petrus Columna Galatinus, στο έργο του Opus de arcanis catholicæ veritatis, το 1516 μ.Χ. Από εκεί πέρασε στη συνήθη χρήση στα αγγλικά και σε άλλες σύγχρονες γλώσσες. Ωστόσο, καθώς αποφεύγεται επιμελώς στις Βίβλους μας (εκτός βέβαια από την Έξ. 6:3, όπου είναι απαραίτητο), σπάνια ακούγεται στις προσευχές, και πράγματι γενικά δεν έχει καθόλου εξοικειωθεί και εγκλιματιστεί, εκτός από τους ύμνους, όπου χρησιμοποιείται συχνά με καταπιεστική χαλαρότητα και συχνότητα, φαίνεται ότι είναι δυνατόν να αποκατασταθεί ακόμη και τώρα το αληθινό όνομα του Θεού των Εβραίων κατά τη συγγραφή της ιστορίας τους.

§ 9. Αλλά δεν μας μένει να ανακαλύψουμε μόνοι μας την προέλευση του ה־ה־ה־ה־ה־ה από τη ρίζα ה־ה־ה. Ο ίδιος ο συγγραφέας του Έξ. 3:14 μας δίνει την ετυμολογία όπως την αντιλαμβάνεται, αποδίδοντας στη ρίζα ה־ה־ה־ה־ה־ה την ιδέα του γίνεσθαι, του είναι και ταυτίζοντάς την με το ה־ה־ה־ה־ה־ה "Και ο Θεός είπε στον Μωυσή: Θα είμαι (πάντα) αυτό που θα είμαι, και είπε: Έτσι θα πεις στους γιους του Ισραήλ: Ο Αυτός που Είναι με έστειλε σε εσάς" -δηλαδή αυτός που είναι ο πραγματικά Υπάρχων. Πολλές, αν όχι οι περισσότερες, από τις ετυμολογικές εξηγήσεις των ονομάτων στην Παλαιά Διαθήκη είναι αντίθετες με τους κανόνες της γλώσσας, ή αλλιώς αναγκαστικές και παράλογες· και γι' αυτό δεν είμαστε υποχρεωμένοι να τις δεχτούμε. Είναι πιθανό η λέξη να είναι ξένης προέλευσης και να ερμηνεύεται από τους Εβραίους μόνο από την άγνοιά τους για την πραγματική της προέλευση ως προερχόμενη από μια ρίζα που τους ήταν οικεία στη γλώσσα τους. Ωστόσο, αυτό πρέπει να παραμείνει προς το παρόν πολύ αμφίβολο. Όσον αφορά παρόμοια ονόματα σε άλλες σημιτικές γλώσσες, είναι πολύ αμφίβολο αν υπάρχει τέτοιο θεϊκό όνομα σε κάποια από αυτές εκτός από την

εβραϊκή επιρροή. Φαίνεται ότι δεν υπήρξε πραγματικός φοινικικός ή χανααντικός Jao, και τα συριακά ονόματα που συντίθενται με το όνομα יהוה δεν είναι αρκετά πρώιμα για να είναι ανεξάρτητα από την εβραϊκή επιρροή. Η δημοφιλής ταύτιση του יהוה με τον Δία, Jovis (που παρουσιάζεται στον Παγκόσμιο Ύμνο του Pope "Jehovah, Jove or Lord") είναι αδύνατη τώρα που γνωρίζουμε την προέλευση του λατινικού ονόματος από μια ρίζα dyu ή div, της οποίας το αρχικό d έχει διατηρηθεί στα ελληνικά (Διός) αλλά έχει πέσει στα λατινικά. Ο Ασσυριο-Βαβυλώνιος τρίτος θεός της πρώτης τριάδας Άο ή Ία που ήταν πιθανώς θεός του αέρα ή του ουρανού, δηλώνεται από τον Dillmann ως πιο πιθανός, και ο Ewald είχε γράψει (ii. 157 σημ. 3), πολύ πριν γίνει κάτι γνωστό από αυτή την Ασσυριακή μυθολογία, ότι ο Jahveh εμφανιζόταν αρχικά να αναφέρεται στους ουρανούς. Για την υπόθεση αυτή ο Dillmann αναφέρεται στον E. Meier στο βιβλίο του Zeller's Theol. Jahrb. I. 473. Σε περίπτωση που το όνομα έχει ξένη προέλευση, η αρχική σημασία που του αποδίδεται πρέπει φυσικά να είναι διαφορετική. Αλλά για τους Εβραίους η λέξη φάνηκε να προέρχεται από τη λέξη του να είναι, και από την αρχαιότερη εποχή — σίγουρα από την εποχή του συγγραφέα της Εξ. 3 — την ερμήνευσε ως σημαίνουσα το Υπάρχον, και την πρόφερε με τα φωνήεντα που αντιστοιχούν σε αυτή την έννοια.

Η αρχική ερμηνεία στην Έξοδο δίδεται και πάλι στην Αποκ. 1:4: χάρις ὑμῖν ... ἀπὸ ὃ ὦν καὶ ὃ ἦν καὶ ὃ ἐρχόμενος· ib. 8: ἐγὼ εἰμι τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὦ λέγει κύριος ὁ θεός, ὃ ὦν καὶ ὃ ἦν καὶ ὃ ἐρχόμενος. Ο Κλήμης Αλεξανδρείας (Strom. v. p. 666, Oxon.), πάλι, λέει ότι το μυστηριακό όνομα είναι Ίαού (יהוה Jahu), "το οποίο ερμηνεύεται εκείνος που είναι και εκείνος που θα είναι" και ο Επιφάνιος (Adv. Hæer. 20) αποκαλεί τον Ίαβέ (יהוה Jahveh) 'εκείνον που ήταν και είναι και πάντα είναι· όπως το ερμηνεύει στον Μωυσή, θα πεις σ' αυτούς, Αυτός που είναι με έστειλε·' ο Θεοδώρητος (Quæst. 15 στην Εξοδ.) ερμηνεύει επίσης το Ίάχ (יהוה) 'ο Κύριος ή αυτός που είναι'. Με άλλα λόγια, η ιδέα του Είναι σε αυτό το όνομα πρέπει να κατανοηθεί χωρίς χρονικό περιορισμό. Αυτό είναι χαρακτηριστικό του ατελούς χρόνου από τον οποίο προέρχεται· και ομοίως ο Ισαάκ ρηῖ, ο Γελαστός, ο Χαρούμενος, δεν είναι αυτός που κάποτε γέλασε ή γελάει, αλλά αυτός που "ήταν και είναι και θα είναι" γελαστός. Στο Θείο όνομα, επομένως, η ιδέα του Είναι εντείνεται σε εκείνη του Αμετάβλητου (και όχι της Αιωνιότητας). Αυτό το γεγονός, το οποίο οι Έλληνες ερμηνευτές είχαν εκφράσει με τη χρήση των τριών χρόνων, του παρελθόντος, του παρόντος και του μέλλοντος, έχει δώσει στους Εβραίους την ιδέα ότι η ίδια η λέξη יהוה έχει συγκροτηθεί από τους τρεις χρόνους: יהוה ήταν, יהוה είναι, יהוה θα είναι (δηλαδή 'יהוה 'ה 'ה 'ה' ήταν, είναι και θα είναι). Ως φιλολογική ιδέα αυτό είναι κατώτερο κριτικής. Οι γλώσσες δεν σχηματίζονται με αυτόν τον τρόπο, ούτε οι λέξεις είναι οι παράλογες συσσωρεύσεις γραμμάτων που απαιτούνται σε μια memoria technica (=τεχνική μνήμη). Παρόλα αυτά, διδάσκονται εκεί μέσα μια αλήθεια, και μάλιστα μια παλιά παραδοσιακή, αν και με αθέμιτα μέσα.

Αλλά αν και η καταγωγή από τη ρίζα יהוה είναι, έχει αποδειχθεί, εντούτοις υπάρχει τουλάχιστον ένας άλλος τρόπος καταγωγής, και μια άλλη έννοια, η οποία πρέπει επίσης να εξεταστεί. Σε κάθε ρήμα στα εβραϊκά είναι δυνατή μια παράγωγη που έχει αιτιολογική σημασία. Έτσι, από το יהוה θα μπορούσαμε να έχουμε την αιτιολογική (Hiphil), τετελεσμένου χρόνου היהוה hihvah, ατελούς χρόνου היהוה jahveh. Από το τελευταίο θα μπορούσε να σχηματιστεί ένα όνομα με πανομοιότυπο ήχο, το νόημα του οποίου θα ήταν "αυτός που προκαλεί να υπάρξει, δημιουργεί", δηλαδή όχι ο Δημιουργός ως αυτός που δημιούργησε κάποτε τον κόσμο, αλλά ως συνεχώς δημιουργών, διαπλάστης, νεοσχηματίζων. Αυτή η εξήγηση θα εξάλειφε τη δυσκολία σχετικά με το φωνήεν της πρώτης συλλαβής, η οποία προτάθηκε στο § 6. α. 2. Θα λαμβάναμε ένα επίθετο για τον Θεό, το οποίο πιθανότατα υπήρχε σε όλες τις εποχές και τις χώρες και στο οποίο οι Εβραίοι έδιναν ιδιαίτερη σημασία. Αν μπορούσαμε να επεκτείνουμε την ιδέα αυτής της συνεχούς δημιουργίας, ώστε να συμπεριλάβει τη διαμόρφωση, τη μόρφωση ή τη διαπαιδαγώγηση του Ισραήλ για να γίνει γιος του, για την οποία συχνά μιλούν οι Προφήτες, το όνομα θα φαινόταν ακόμη και να λαμβάνεται από τον Θεό των Εβραίων με ιδιαίτερη καταλληλότητα αυτή τη στιγμή· αφού αυτή ήταν η εποχή που άρχισε αυτή η σχέση Πατέρα και γιου και επικυρώθηκε με τη Διαθήκη στο όρος Σινά. Αυτή η προέλευση και η σημασία προτείνονται από τον Γεσένιο και προτιμώνται από την άλλη από τους

Fürst και Lagarde. Φαίνεται όμως αδύνατο να παραμεριστεί τόσο ολοκληρωτικά η μαρτυρία της αρχαιότητας και η πεποίθηση κάθε συγγραφέα από τον συγγραφέα της Εξόδου μέχρι τους Πατέρες του πέμπτου αιώνα, ότι το μυστικό όνομα δήλωνε το Υπάρχον. Και επιπλέον οι Εβραίοι απέδιδαν στην αιώνια ύπαρξη ένα υψηλότερο, πιο μεγάλο νόημα από ό,τι στη δημιουργική ενέργεια. Στην Αποκάλυψη 1:8, ο Θεός αποκαλείται "το Άλφα και το Ωμέγα", "η αρχή και το τέλος", "αυτός που είναι, και που ήταν, και που έρχεται" — τρία επίθετα που σημαίνουν την αιωνιότητα, τα οποία ακολουθούνται από ένα μόνο "ο παντοδύναμος" που υποδηλώνει τη δύναμη. Για γραμματικούς λόγους είναι επίσης ελάχιστα αποδεκτό. Η αιτιολογική μορφή του ρήματος היה ή היה δεν υπάρχει και δεν πρέπει να υποτεθεί ελαφρά τη καρδιά· και η έννοια του σχηματισμού ή της δημιουργίας εκφράζεται από εντελώς διαφορετικές ρίζες (בָּנָה , קָבַע). Πιστεύω, λοιπόν, ότι πρέπει να εξακολουθήσουμε να θεωρούμε το היה ως παράγωγο του היה , του αρχικού (ή Qal) ρήματος, και όχι του παράγωγου αιτιολογικού (ή Hiphil) היה .

§ 10. Θα ήταν βέβαια υνίστησ σημασίας να αποκτήσουμε άμεση ιστορική μαρτυρία για την προφορά του ονόματος. Αλλά υπάρχουν προφανείς λόγοι για τους οποίους ιστορική μαρτυρία ύπιστης εγκυρότητας είναι εδώ αδύνατη. Από την εποχή των Εβδομήκοντα σε κάθε περίπτωση το όνομα δεν προφερόταν, αλλά υποκαθίστατο από τον όρο "ο Κύριος". Το ερώτημα πώς να εκφωνηθεί μια ανείπωτη λέξη δεν θα μπορούσε καν να τεθεί. Η μόνη εξαίρεση στη μη χρήση του ονόματος φαίνεται να εντοπίζεται στην παράδοση ότι μία φορά τον χρόνο, την ημέρα του Εξίλασμού, στα Άγια των Αγίων, ο Αρχιερέας αποκαλούσε τον Θεό με το ιερό του όνομα και ότι η πραγματική προφορά του μεταδιδόταν για τον σκοπό αυτό από τον έναν Αρχιερέα στον άλλον, χωρίς όμως να αποκαλύπτεται σε άλλους. Επομένως, είναι ανώφελο να αναζητήσουμε πληροφορίες στους Εβραίους συγγραφείς, και ο Ιώσηπος δεν δίνει καμία ένδειξη. Ο Διόδωρος, όμως (50 π.Χ.), αναφέρει (i. 94) τόν Θεό πού όνομάζεται Ίαω ώς δίδοντα νόμους στους Ίουδαίους μέσω του Μωυσή. Ο Ειρηναίος (γεννημένος περίπου το 120 μ.Χ.) είναι ίσως ο πρωιμότερος. Αυτός (Adv. Hær. i. 4) δίνει τη μορφή Ίαω όπως χρησιμοποιείται από τους Γνωστικούς. Ο Κλήμης Αλεξανδρείας (πέθανε το 217 μ.Χ.) έχει αυτό το περίεργο απόσπασμα (Strom. v. p. 666, Oxon): 'Ο Επιφάνιος (έζησε 310-404) αναφέρει (Adv. Hær. 20) μεταξύ των ονομάτων του Θεού Ίάχ [יה] με τη σημασία Κύριος, και Ίαβέ με τη σημασία ός ήν και έστι και άει ών, στο οποίο προσθέτει, σαν να θέλει να διασφαλίσει την ταύτισή μας με το היה στην Εξ. 6:3, "όπως το ερμηνεύει στον Μωυσή κ.λπ.". Ο Θεοδώρητος (έζησε το 387-458 μ.Χ.) λέει στο σχόλιό του για το χωρίο της Εξόδου: "Γράφεται με τα τέσσερα γράμματα και γι' αυτό ονομάζεται τετραγράμματον. Οι Σαμαρείτες το ονομάζουν Ίαβέ, οι Εβραίοι όμως Άϊά [για το οποίο πρέπει να διαβάσουμε με ένα άλλο χειρόγραφο Ίάχ εβρ. יה "]". Το ότι ο Θεοδώρητος διάβαζε εβραϊκά αποδεικνύεται από πολλά χωρία εκτός από αυτό· για τον Ψαλμ. 110 λέει για το Αλληλούια: "Δίotti άλληλού σημαίνει αινείτε, και Ίάχ, Κύριον ή τόν όντα. Είναι αξιοσημείωτο ότι δεν αρκείται στην εξήγηση Κύριον, όπως θα αρκούσαν ένας αναγνώστης των LXX. αλλά προσθέτει ή τόν όντα. Ο Ευσέβιος (Præp. Evang. i. 9) μιλάει για τόν Σανχωνιάθωνα ώς πληροφορημένο από έναν ιερέα του Ίεωύ. Το Breviarium in Psalterium για τον Ψαλμ. 8, που αποδίδεται ψευδώς στον Άγιο Ιερώνυμο, λέει ότι το όνομα "μπορεί να διαβαστεί ΙΑΧΩ"· αλλά αυτή η απόδειξη δεν είναι χρήσιμη, εν μέρει επειδή το βιβλίο είναι πλαστό και εν μέρει λόγω της ασαφούς γλώσσας (legi potest ΙΑΗΟ), η οποία υποδηλώνει αμφιβολία ή αδιαφορία του συγγραφέα.

Μεταξύ αυτών των συγγραφέων εντοπίζουμε εύκολα τη μεταγενέστερη πολύ συνηθισμένη συντομογραφία יה , η οποία αποδίδεται από τον Θεοδώρητο ειδικά στους Εβραίους, ενώ αποδίδει το Ίαβέ (היה) στους Σαμαρείτες. Ο Επιφάνιος, ωστόσο, μας δίνει και τις δύο μορφές, και μάλιστα χωρίς διάκριση εθνικότητας· μάλιστα λέγοντας ότι Ίαβέ ήταν η λέξη που εξήγησε στον Μωυσή ο ίδιος ο Θεός, δείχνει ότι κατά την κρίση του είναι το αρχικό εβραϊκό όνομα. Και μπορούμε κάλλιστα να πιστέψουμε ότι όταν η συντομογραφία Jah είχε γίνει δημοφιλής στους Εβραίους (για τους οποίους δεν ήταν, όπως το היה , ένα άρρητον), η μορφή היה μπορεί να παρέμενε στους Σαμαρείτες, και έτσι να εξηγείται η διάκριση του Θεοδώρητου. Αυτές οι δύο πιο σαφείς δηλώσεις επιβεβαιώνουν εντυπωσιακά τα δικά μας ανεξάρτητα συμπεράσματα. Ο τύπος Ίαού του Κλήμη

συμφωνεί ακριβώς με τη συντομευμένη μορφή του יהוה, יהוה, η οποία συναντάται ως επίθημα σε κύρια ονόματα. Τέλος, ο τύπος Ίαώ ή Ίάχο, μπορεί να αντιπροσωπεύει την προτασόμενη συντομογραφία (§ 6. β.), ή όπως και το Ίευώ του Σανχονιάθωνος (יהוה יהעו) μπορεί να αποτελεί ξένη προφορά· ας σημειωθεί ότι αποδίδεται στους Γνωστικούς και τους Φοίνικες. Καμία από αυτές τις μορφές δεν φαίνεται να προσφέρεται στον παραμικρό βαθμό για την επιβεβαίωση του "Ιεχωβά".

§ 11. Αν υποστηριχθεί ότι, σύμφωνα με τη δική μου παρουσίαση, η προφορά Jahveh είναι μόνο η πιο πιθανή, αλλά σε καμία περίπτωση δεν είναι σίγουρη ως προς τις δύο συλλαβές της, μπορούμε να δεχτούμε το γεγονός, αλλά να αντιτείνουμε ότι, ό,τι και αν είναι σωστό, το Jehovah είναι σίγουρα λάθος στην πραγματικότητα και παράγεται μόνο από άγνοια· αφού υιοθετεί τους φθόγγους που δεν προορίζονταν ποτέ για τη λέξη αυτή καθόλου· ενώ από την άλλη πλευρά το Jahveh πρέπει να είναι είτε ακριβώς είτε πολύ σχεδόν σωστό. Η ηχητική διαφορά μεταξύ των μορφών Jahveh, Jahāveh, Jehveh, Jehēveh, Jihveh, είναι εξαιρετικά μικρή· αλλά μεταξύ του Jehōvah (με το μακρύ φωνήεν μετά το h) από τη μία πλευρά, και αυτών των πέντε μορφών (όπου το h είτε δεν έχει κανένα φωνήεν είτε έχει το συντομότερο δυνατό) από την άλλη, υπάρχει όλη η διαφορά στον κόσμο· και όποιος είναι πεπεισμένος ότι η πρώτη είναι αδύνατη, κάνει καλύτερα να ρισκάρει οποιαδήποτε από τις πέντε τελευταίες, παρά να αφήσει την πρώτη να σταθεί.

§ 12. Στα αγγλικά το όνομα γράφεται καλύτερα Jahveh. Το j θα έπρεπε σε αυτό, όπως και σε όλα τα βιβλικά ονόματα, να προφέρεται σωστά y. Με θαυμάσια ασυνέπεια αυτό γίνεται κατανοητό στη μία λέξη Hallelujah αλλά αγνοείται σε όλες τις άλλες, Jesus, Jakob, Josheph κ.λπ. Το πρώτο h είναι πολύ ελαφρά δασυνόμενο. Το τελικό h είναι σιωπηλό, όπως σε όλες τις εβραϊκές λέξεις, όπως Manasseh, Mizpeh, Hannah, εκτός από εκείνες που σημειώνονται ειδικά ως δασυνόμενες. Ορισμένοι προτιμούν να γράφουν Yahvé ή Yahwé· ωστόσο, εφόσον τα εβραϊκά י ו και ה γράφονται αντίστοιχα στα κύρια ονόματα εβραϊκής προέλευσης j, v και h (Josheph, David και Sarah), οφείλουμε να τηρούμε την ίδια ορθογραφία στη γραφή ενός νέου ονόματος. Τα Jahvism, Jahvist (το οποίο τελευταίο θα έπρεπε να χρησιμοποιείται αντί του Jehovist) είναι σωστοί παράγωγοι τύποι, με το τελικό φωνήεν να παραλείπεται πριν από ένα φωνηεντικό επίθημα.

§ 13. Πρέπει να σημειωθεί ότι η σωστή προφορά της λέξης από τους σύγχρονους αναγνώστες και ομιλητές δεν μπορεί να ρυθμιστεί εξ ολοκλήρου από την πεποίθηση για το τι είναι σωστό. Όλοι οι κλασικοί μελετητές γνωρίζουν ότι το λατινικό j είναι σωστά y, όμως πόσοι λίγοι έχουν το θάρρος να καινοτομήσουν τόσο πολύ ώστε να μιλούν Yupiter αντί για Jupiter! Η προφορά Ιεχωβά έχει κερδίσει έδαφος μεταξύ των σύγχρονων εθνών χάρη στην πολύ ελεύθερη χρήση της από τους παραφραστές των Γραφών και τους ποιητές, την οποία δεν θα είχε ποτέ από τη Βίβλο, όπου τη θέση της παίρνει το "ο Κύριος". Το αν πρέπει να διατηρηθεί το "Ιεχωβά" ως πολύ σταθερά καθιερωμένο για να ξεριζωθεί ή να αντικατασταθεί το "Γιαχβέ" ως η ορθότερη προφορά, πρέπει να αφηθεί στο γούστο και την καλή λογική. Ο Ewald κάνει το τελευταίο, και αναμφίβολα επιθυμεί οι αναγνώστες του να τον ακολουθήσουν· αλλά όσοι τον διαβάζουν μπορούν φυσικά να διαβάσουν το "Jahveh" ως "Jehovah" αν η αλλαγή τους είναι δυσάρεστη ή αν δεν πείθονται από τα επιχειρήματα που έχω εδώ παρουσιάσει.

§ 14. Καθώς το παλιό εβραϊκό υποκατάστατο του ιερού Ονόματος έχει υιοθετηθεί στις Βίβλους μας ως "Κύριος", είναι επιθυμητό να σημειωθεί εδώ η ζημία που προκαλείται από αυτή την πρακτική και η σημασία της αποκατάστασης του πραγματικού Ονόματος. Το Jahveh είναι ένα κύριο όνομα, και τόσο αυστηρά το προσωπικό όνομα του Εβραίου Θεού, όπως ο Δίας, ο Άρης ή ο Κρόνος, των ρωμαϊκών θεοτήτων. Αυτό κάνει το νόημα όλων των χωρίων όπου χρησιμοποιείται δια παντός εμφαντικώς, όπως ιδιαίτερα συχνά στον δευτεροΗσαΐα, π.χ. Ησ. 51:13, "και ξεχνάς τον Jahveh τον δημιουργό σου [του Ισραήλ]"· 15, "Εγώ είμαι ο Jahveh ο Θεός σου" [=ο ιδιαίτερος Θεός και προστάτης του Ισραήλ]· 49:23, "για να γνωρίσεις ότι εγώ είμαι ο Jahveh" [=ότι εγώ που τώρα σου απευθύνω το λόγο είμαι ο δικός σου Θεός και προστάτης]. Και στον Ψαλμ. 144: 15, έχουμε יהוה יהוה יהוה יהוה יהוה, "Μακάριος ο λαός του οποίου ο Θεός είναι ο Jahveh", αλλά στην ελληνική και λατινική έκδοση, μακάριος ο λαός ο κύριος ο θεός αυτού, Beatus populus, cujus Dominus Deus ejus, τουλάχιστον μοιάζει σαν η αντικατάσταση του ονόματος με τον τίτλο να προκάλεσε μια

πλήρη παρανόηση, αφού η φυσική απόδοση (τουλάχιστον της λατινικής) θα ήταν: "Ευλογημένος ο λαός του οποίου ο Κύριος είναι ο Θεός του", δηλ. που κυβερνάται θεοκρατικά, από έναν θεϊκό και όχι ανθρώπινο ηγεμόνα. Ένας απλός τίτλος, Κύριος, δεν φέρει καμία ατομικότητα μαζί του, καθώς θα μπορούσε να εφαρμοστεί (και εφαρμόστηκε) εξίσου σε πολλά άλλα όντα, θεϊκά και ανθρώπινα· και επομένως πρέπει να επιφέρει συχνή σύγχυση. Ίσως το καλύτερο παράδειγμα αυτού είναι η χρήση του κύριος στις επιστολές της Καινής Διαθήκης, όπου είναι συνεχώς διαφορούμενο αν εννοείται ο Θεός ή ο Χριστός. Όσο διατηρούμε τον Κύριο στην Παλαιά Διαθήκη, δεν μπορούμε να εισέλθουμε πλήρως στο πνεύμα της ιαχβιστικής θρησκείας, η οποία αντιπαραβάλλει τον Γιαχβέ με τους ειδωλολατρικούς θεούς, θεωρώντας αυτόν και αυτούς εξίσου ως πραγματικά ή πιθανά θεϊκά πρόσωπα που έχουν τα διακριτικά προσωπικά τους ονόματα όπως οι άνθρωποι, δοξάζοντας τη δύναμη και την καλοσύνη του Γιαχβέ και περιφρονώντας την αδυναμία και την ανοησία των θεών των ειδωλολατρών. Επιπλέον, η φράση ο Κύριος Θεός (Γέν. 2 κ.λπ.) αφήνει αρκετά λανθασμένη εντύπωση —ο τίτλος και το όνομα έχουν αλλάξει θέση— διότι ο Θεός είναι το επίθετο που συνδέεται με την προηγούμενη λέξη, όπως είναι προφανές όταν αποκαθιστούμε τον Jahveh τον Θεό ή τον Θεό Jahveh.

§ 15. Προσπάθησα εδώ να καταστήσω τα κύρια σημεία του επιχειρήματος κατανοητά σε αναγνώστες που δεν έχουν γνώση της εβραϊκής γλώσσας. Όσοι έχουν κάποια γνώση της γλώσσας και επιθυμούν μια πληρέστερη έκθεση του θέματος, θα πρέπει να ανατρέξουν στο άρθρο ַּיְהוָה στον μεγάλο Θησαυρό του Gesenius, το οποίο είναι μια σχεδόν εξαντλητική πραγματεία και με έχει εφοδιάσει (όπως πρέπει να εφοδιάζει όποιον γράφει τώρα για το θέμα) με τα κύρια δεδομένα. Μικρότερα άρθρα για το θέμα περιέχονται στο Λεξικό του Gesenius, στο Λεξικό του Fürst, μεταφρασμένο από τον Davidson, στο Λεξικό του Gussetius, 1743 (ο οποίος υποστηρίζει το ַּיְהוָה ή ַּיְהוֹ), επίσης στο Real-Encyklopädie του Winer, στο Smith's Dictionary of the Bible (από τον Wright)· στο Ewald's Jahrb. der Bibl. Wiss. x. 199, 291, xi. 213: στην τελευταία έκδοση της Encyclopædia Britannica· στο Prophets of Israel του W. Robertson Smith, σ. 385· στο Γερμανικό Σχόλιο του Knobel για την Έξοδο (3:14), και ιδιαίτερα στις προσθήκες του Dillmann στην τελευταία έκδοση που επιμελήθηκε ο ίδιος (1880)· και στον Aug. Köhler De pronunciatione ac vi sacrosancti tetragrammatis ַּיְהוָה commentatio (Erlangæ, 1867). Μεταξύ των παλαιότερων συγγραφέων το έργο του Reland, Decas exercitationum philologicarum de vera pronuntiatione nominis Jehovah, Utrecht, 1707, 8vo., που περιέχει πέντε πραγματείες κατά της προφοράς Jehovah, (από τους J. Drusius, S. Amama, L. Cappellus, J. Buxtorf και J. Alting), και πέντε υπέρ αυτής (από τους N. Fuller, T. Gataker και J. Leusden, ο οποίος γράφει τρεις), είναι το σημαντικότερο.